

Land- en tuinbouw tussen markt en overheid

Auteur(s): Bruchem, C. van
Silvis, H.J.*C. Van Bruchem is senior wetenschappelijk onderzoeker en H.J. Silvis is sectiehoofd Landbouw-Economisch Bericht, bij het LEI-DLO.***Verschenen in:**

ESB, 81e jaargang, nr. 4078, pagina 881, 23 oktober 1996

Rubriek:

Monitor

Trefwoord(en):

landbouw, visserij, sector-analyse

De land- en tuinbouw wordt beheerst door grillen van de markt enerzijds en voortdurend nieuwe beleidswijzigingen van de Nederlandse en Europese overheid anderzijds. Dit artikel laat zien hoe beide factoren van invloed zijn op het inkomen van de boeren.

Meting van gezinsinkomen

Om inzicht te kunnen bieden in de economische en financiële ontwikkeling per bedrijfstype in de landbouw, beschikt het Landbouw Economisch Instituut (LEI-DLO) over een informatienet van ongeveer 1.500 agrarische bedrijven. Van deze bedrijven wordt een groot aantal technische en financiële gegevens geregistreerd, die samen een representatief beeld opleveren van de sector en de diverse onderdelen daarvan. In deze bijdrage gaan we nader in op de bedrijfsresultaten, en wel aan de hand van het kengetal 'gezinsinkomen uit bedrijf' (tabel 1). Naast dit inkomen hebben de meeste boeren ook nog neveninkomsten, die samen met het bedrijfsinkomen het totale inkomen vormen.

Tabel 1. Gezinsinkomen uit bedrijf van landbouwbedrijven x 1.000 gulden per ondernemer

	aantal bedrijven	94/95	inkomen 91/92	92/93	93/94	94/95	95/96
Akkerbouwbedrijven	10.510		52,1	18,7	38,4	105,4	57,0
Melkveebedrijven	31.800		56,8	64,0	57,7	58,4	49,0
Varkens- en pluimveebedrijven	8.800		121,5	40,3	-1,2	27,3	53,0

Bron: LEI-DLO.

Uit het totale inkomen moeten in de eerste plaats belastingen en volksverzekeringspremies worden betaald en vervolgens de gezinsuitgaven, die onder meer premies voor inkomensdervingsverzekeringen, ziektenkosten en ouderdomsvoorziening omvatten. Het bedrag dat na deze uitgaven overblijft, vormt de besparingen. Die kunnen en moeten met name worden aangewend voor modernisering en uitbouw van het bedrijf. In het algemeen is de rentabiliteit in de agrarische sector te laag om investeringen voor het grootste deel te financieren met vreemd vermogen. De afschrijvingen, die worden berekend op basis van vervangingswaarde, zijn voldoende om het bedrijf in zijn huidige omvang op peil te houden, maar dat is door de snelle technische ontwikkelingen, de toenemende regelgeving ten aanzien van het milieu en de sterke concurrentie in de agrarische sector in het algemeen niet genoeg. Het is moeilijk om aan te geven hoe hoog de besparingen moeten zijn - dat hangt onder meer af van de leeftijd van de ondernemer - maar als ze jaren achtereen gering of zelfs negatief zijn, kan het bedrijf niet meer up-to-date worden gehouden en komt op termijn de continuïteit in gevaar. De trendmatige ontwikkeling van de besparingen geeft dan ook een indicatie voor de toekomst van de sector.

Akkerbouwbedrijven

Op de akkerbouwbedrijven bedroeg het gezinsinkomen uit bedrijf in 1994/95 (mei tot mei) gemiddeld f. 105.000 per ondernemer. Dat was aanzienlijk meer dan in de voorgaande jaren en het hoogste resultaat sinds 1983/84. Voor 1995/96 is een duidelijke terugval van de prijzen van de akkerbouwproducten geraamd, waardoor het gemiddelde gezinsinkomen uit bedrijf ongeveer is gehalveerd.

De aardappelprijzen vormen voor het gemiddelde Nederlandse akkerbouwbedrijf de belangrijkste factor bij de inkomensontwikkeling. Deze prijzen fluctueren sterk: in 1992/93 brachten de consumptie-aardappelen gemiddeld bijna 12 cent per kg op, in 1993/94 bijna 18 cent, het jaar daarop ruim 36 cent, terwijl voor 1995/96 een prijs van 22 cent is geraamd. Deze schommelingen vloeien voort uit beperkte wijzigingen in het aardappelareaal in de EU en uit wisselingen in de opbrengsten per hectare onder invloed van het weer. Door de geringe prijselasticiteit leidt een beperkte productiegroei tot een forse prijsdaling, en omgekeerd.

De meeste andere belangrijke akkerbouwproducten kennen een veel stabielere prijsverloop dan de aardappelen. Dat geldt vooral voor de

suikerbiet, die voor ongeveer een kwart bijdraagt aan het inkomen van de gemiddelde Nederlandse akkerbouwer en daarmee zorgt voor een stevige poot onder diens inkomen. De stabiliteit van deze poot hangt voor een belangrijk deel samen met het feit dat er voor suikerbieten een stringente EU-marktordening geldt, met garantieprijzen enerzijds en een productiequotaregeling anderzijds. De kans bestaat dat deze regeling bij een verdergaande hervorming van het Europees landbouwbeleid ter discussie komt.

Het genoemde gemiddelde inkomen van f. 105.000 omvat bijna f. 8.000 aan hectaretoeslagen. Deze worden verstrekt in het kader van de herziening van het EU-graanbeleid van 1992, die meestal de MacSharry-hervorming wordt genoemd, naar de toenmalige EU-landbouwcommissaris. De toeslagen worden verleend voor het braakleggen van bouwland en als compensatie voor de verlaging van de steunprijzen in de graansector met ongeveer 30% in drie jaar. Een inkomen van meer dan f.100.000 vormt geen reden tot klagen en de akkerbouwers wisten in 1994/95 dan ook gemiddeld ruim f. 60.000 te besparen. Dit ging gepaard met een toename van de investeringen, onder andere in bedrijfsgebouwen. Naar schatting zullen de besparingen in 1995/96 zo'n f. 12.000 per ondernemer zijn geweest, waarmee het gemiddelde over de afgelopen vijf jaar op f. 9.000 komt. Vanwege de opnieuw lagere aardappelprijzen ziet het er echter naar uit dat de inkomens van de akkerbouwers in het lopende jaar (1996/97) verder omlaag zullen gaan.

Melkveebedrijven

De belangrijkste producten van de melkveebedrijven (melk en rundvlees, met een aandeel in de opbrengsten van resp. 75% en ruim 20%) zijn onderworpen aan een zware EU-marktordening. Voor melk geldt de bekende quotaregeling, die een uitbreiding van de productie blokkeert en een relatief hoge melkprijs mogelijk maakt. Toch daalt de melkprijs de laatste jaren met ongeveer 2% per jaar. Binnen de EU is de melkproductie nog steeds 10 à 15% groter dan de interne consumptie, zodat afzet met behulp van exportsubsidies naar de wereldmarkt onvermijdelijk is. In het kader van het GATT-akkoord moet de gesubsidieerde afzet worden verminderd. Dat zal de komende jaren een verdere daling van de melkprijs tot gevolg hebben, tenzij de landbouw-ministers besluiten om de melkquota te verminderen, maar daar ziet het niet naar uit.

Hoewel de prijzen ondersteund worden door de EU, zijn de rundvleesprijzen in het kader van de MacSharry-hervorming de afgelopen drie jaar met 15% verlaagd. Het laatste jaar staan de rundvleesprijzen extra onder druk door een vermindering van het verbruik als gevolg van de gekke-koeienziekte. De prijzen waren in 1995 al 12% lager dan in 1994 en bevinden zich momenteel op een dieptepunt.

Gunstig voor de melkveehouderij is dat de laatste jaren de kosten stabiel zijn, onder andere doordat het veevoeder tamelijk goedkoop was en ondanks dat deze bedrijven te maken krijgen met strengere milieumaatregelen. Mede door een geleidelijke verbetering van de productiviteit, waarbij de laatste jaren het accent ligt op zuinig omspringen met mineralen, bleef het gezinsinkomen van de melkveehouders in de jaren negentig goed op peil.

In 1995/96 is de prijsverhouding van opbrengsten en productiemiddelen echter zodanig verslechterd dat het gemiddelde inkomen met ruim 15% daalde en uitkwam beneden f. 50.000. De besparingen worden voor 1995/96 geraamd op een kleine f. 8.000 per melkveehouder. Voor de afgelopen vijf jaar komen ze daarmee gemiddeld op ongeveer f. 14.000 en dat lijkt een redelijk peil. De melkveehouders investeren de laatste paar jaar minder dan voorheen in melkquota en meer in grond en grondverbetering. Waarschijnlijk is een overweging daarbij dat extra grond gunstig is bij de aanscherping van de mestnormen. Onder meer vanwege de lagere rundveeprijzen is de kans groot dat de inkomens van de melkveehouders in 1996/97 verder onder druk komen.

Varkens- en pluimveebedrijven

Binnen de groep varkens- en pluimveebedrijven is de varkenshouderij de belangrijkste bedrijfstak. De prijsvorming wordt in deze bedrijfstakken slechts in beperkte mate ondersteund door de EU en is daarom vrijwel geheel afhankelijk van de markt. Dit leidt, overeenkomstig de theorie van de varkenscyclus, tot sterke fluctuaties in de opbrengstprijzen. Zo daalden in 1993 de varkensprijzen met meer dan 25% ten opzichte van 1992, om in de twee jaar daarna achtereenvolgens met 8% en 7% te stijgen.

Hier komt bij dat de marges in deze sector erg smal zijn: het inkomen bedraagt gemiddeld niet meer dan 15% van de omzet. Een en ander leidt tot scherpe fluctuaties in de inkomens: in 1991/92 topinkomens van gemiddeld meer dan f. 120.000 en twee jaar later een negatief inkomen. Daarna trad een geleidelijk herstel op. Dit had echter geen betrekking op de eierbedrijven, die een onderdeel vormen van deze groep. Daar werd in 1994/95 een absoluut dieptepunt bereikt met een gemiddeld inkomen dat meer dan f. 70.000 negatief was, terwijl voor 1995/96 een positief inkomen van slechts zo'n f. 15.000 is geraamd. In het laatste jaar werd op het gemiddelde varkens- en pluimveebedrijf ruim f. 20.000 aan besparingen gerealiseerd. Door de slechte inkomens in de voorgaande jaren waren de besparingen over de afgelopen vijf jaar in doorsnee vrijwel nihil en dat betekent dat de continuïteit van een groot deel van deze bedrijven in gevaar komt. Van belang is hierbij dat de bedrijven de laatste jaren worden geconfronteerd met ingrijpende milieumaatregelen: de kosten van de mestheffingen en de mestafvoer bedroegen in 1994/95 op het gemiddelde varkens- en pluimveebedrijf al zo'n f. 18.000. Op grond van de overeengekomen aanscherping van de mestnormen mag worden verwacht dat deze kosten in de komende jaren verder zullen toenemen.

Voor het lopende jaar is het beeld echter gunstig. De cyclische neergang van de varkensvleesproductie gaat gepaard met extra vraag doordat consumenten overgaan van rund- op varkensvlees. De varkensprijzen zijn dan ook hoog en het ziet ernaar uit dat de inkomens van de varkenshouders in 1996/97 goed op peil blijven. Er wordt dan ook weer stevig geïnvesteerd in de varkenshouderij. Daarmee zou de kiem voor een volgende crisis weleens gelegd kunnen zijn. Stalen zenuwen en forse financiële reserves vormen belangrijke vereisten voor een succesvolle loopbaan in deze sector.

Tuinbouwbedrijven

De tuinbouwbedrijven vormen een zeer heterogene groep, die als gemeenschappelijk kenmerk heeft dat de prijsvorming vrijwel geheel afhankelijk is van marktontwikkelingen en nauwelijks wordt beïnvloed door het EU-markt- en prijsbeleid. Indirect kan er soms wel van een beïnvloeding sprake zijn; wanneer bijvoorbeeld de graanprijzen worden verlaagd zonder verdere compenserende maatregelen zal een aantal akkerbouwers geneigd zijn om meer groente te gaan telen met nadelige gevolgen voor de zittende groentetelers.

De marktpositie van de diverse onderdelen van de tuinbouw verschilt nogal. Voor de meeste geldt dat de buitenlandse concurrentie toeneemt. De bloembollenteelt, die vrij sterk gebonden is aan grond van bepaalde kwaliteit en waarin teelt en handel nauw zijn verweven,

vormt hierop een gunstige uitzondering. In deze sector bevinden de inkomens zich dan ook al een aantal jaren op een hoog peil en met een gemiddelde jaarlijkse besparing over de afgelopen vijf jaar van een kleine *f.* 70.000 per ondernemer lijkt de continuïteit van de meerderheid van deze bedrijven verzekerd. ([tabel 2](#))

Tabel 2. Gezinsinkomen uit bedrijf van tuinbouwbedrijven x 1.000 gulden per ondernemer

	aantal bedrijven 1994	inkomen				
		1991	1992	1993	1994	1995 ^a
Glasgroentebedrijven	3.200	125,2	5,8	-16,6	77,4	37,0
Snijbloemenbedrijven	3.350	81,5	48,5	60,6	73,6	63,0
Potplantenbedrijven	950	103,1	78,7	89,4	90,9	72,0
Opengrondsgroentebedr.	990	54,0	46,2	44,1	57,5	47,4
Bloembollenbedrijven	1.800	93,9	109,5	153,4	155,5	133,3
Fruittelteelbedrijven	1.340	94,4	-25,0	1,8	15,8	62,5
Boomkwekerijbedrijven	990	107,1	106,3	70,4	89,7	-
Champignonbedrijven	640	51,6	31,6	62,9	141,1	44,0

a. raming.

Bron: LEI-DLO.

In de glastuinbouw is de situatie veel minder gunstig. Op de glasgroentebedrijven werd in de afgelopen vijf jaar gemiddeld ieder jaar zo'n *f.* 17.000 per ondernemer ontspaard. Op de snijbloemenbedrijven was de situatie met een gemiddelde positieve besparing van enkele duizenden gulden per jaar iets minder slecht, terwijl de potplantentelers in doorsnee elk jaar ruim *f.* 14.000 overhielden. Het totale beeld van de glastuinbouw is dus niet opwekkend wat onder meer wordt bevestigd door het achterblijven van de investeringen bij de afschrijvingen en door de geconstateerde veroudering bij de glasopstanden.

Spreiding van resultaten

De land- en tuinbouwsector wordt gekenmerkt door een grote verscheidenheid. Dat geldt ook voor de bedrijfsresultaten. In elke periode zijn er groepen bedrijven aan te wijzen die goede economische resultaten hebben behaald, maar tegelijkertijd ook groepen bedrijven die moeten terugkijken op slechte resultaten. Dergelijke verschillen doen zich niet alleen tussen maar ook binnen de onderscheiden bedrijfstypen voor. Zo had in 1994/95 ongeveer 20% van de akkerbouwers een gezinsinkomen van minder dan *f.* 25.000, terwijl bijna 25% meer dan *f.* 150.000 verdiende. Op ruim een kwart van de varkens- en pluimveebedrijven werd toen een negatief inkomen behaald, maar 12% kwam op meer dan *f.* 100.000. In 1994 had bijna 20% van de glastuinders een negatief inkomen en verdiende ruim 20% meer dan *f.* 150.000 op het bedrijf. In de melkveehouderij is de spreiding van de inkomens, mede dankzij het beschermende EU-markt- en prijsbeleid, aanzienlijk kleiner.